

7. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. — М. : Советская Энциклопедия, 1973. — 848 с.
8. Російсько-український словник наукової термінології: Суспільні науки / Й.Ф. Андерш, С. А. Воробйова, М. В. Кравченко та ін. — К.: Наукова думка, 1994. — 600 с.
9. Шанский Н.М. Лексикология современного русского языка / Н. М. Шанский. — М.: Просвещение, 1972. — 328 с.
10. Російсько-український словник. — У 3-х т. — К. : Наукова думка, 1970. — Т.1. — 700 с.
11. Словник української мови. — В 11 т. — Т. 1 : А-В. — К.: Наук. думка, 1970. — 800 с.

УДК316.772.2+81'221

Шевченко О.Л.,
кандидат філологічних наук,
доцент, завідувач кафедри іноземних мов
факультету міжнародної економіки і менеджменту
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛЬНОЇ І НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

***Анотація.** У статті досліджено деякі особливості комунікативної поведінки, зумовлені відмінностями засобів комунікації, різницею у механізмі вибору і перевагами їх вживання в тих або тих ситуаціях. Непрямі спонукальні засоби, які є відображенням стратегії дистанціювання, розглянуті як характерна риса англійської ввічливості й особливість національної культури.*

***Ключові слова:** міжкультурна комунікація, комунікативна культура, комунікативна поведінка, стратегії ввічливості, непрямі спонукальні засоби.*

***Аннотация.** В статье исследуются некоторые особенности коммуникативного поведения, которые обусловлены отличиями средств коммуникации, разницей в механизме выбора и преимуществами их использования в тех или иных ситуациях. Косвенные побудительные средства, которые являются отображением стратегии дистанционирования, рассматриваются как характерная черта английской вежливости и особенность национальной культуры.*

***Ключевые слова:** межкультурная коммуникация, коммуникативная культура, коммуникативное поведение, стратегии вежливости, косвенные побудительные средства.*

***Abstract.** The article deals with the peculiarities of communicative behaviour which are conditioned by the diversity of means of communication, the difference in*

the mechanism of choice and preferences of their use in certain situations. Indirect directives reflecting distancing strategies are considered as a characteristic feature of English politeness and peculiarity of national culture.

Key words: *intercultural communication, communicative culture, communicative behaviour, politeness strategies, indirect directives.*

На сучасному етапі розвитку світового суспільства велика увага приділяється діалогу культур. Як зазначають фахівці, які працюють на міжнародному рівні, важливим є культурний обмін між народами, який сприяє взаєморозумінню. Міжкультурна комунікація, яка означає обмін між культурами і продуктами їх діяльності, відбувається в різних формах. Обмін може здійснюватися в політиці, економіці, а також міжособистісному спілкуванні людей: у побуті, сім'ї, неформальних контактах. Це свідчить про те, що міжкультурну комунікацію характеризує багатоаспектність, і вона охоплює різні сторони процесу, не тільки лінгвістичні, але й соціокультурні засади міжкультурного спілкування.

Багатосторонній характер міжкультурної комунікації визначає комплексність проблеми з точки зору культурології, соціології, філософії, етнології, лінгвістики і привертає увагу вчених різних галузей знань. Для обґрунтування культурно-логічного підходу до вивчення мови в умовах міжкультурної комунікації важливу роль відіграли роботи Е. Холла, Д. Вундерліха, В. Антонова, Н. Арутюнної, А. Вежбицької, Д. Круше та ін. Дослідження цих авторів сприяють розумінню цілісності й комплектності проблеми міжкультурного спілкування та взаємозв'язку мовних і соціокультурних явищ.

В умовах міжкультурної комунікації мова культури досліджується з позицій семіотики, лінгвістики, культурної семантики. Успішність й ефективність міжкультурної взаємодії зумовлюється не тільки знанням мови. Мова — це лише перша умова, яка необхідна для спілкування. Крім мови, важливо знати культуру народу, його традиції, цінності, розуміти його світогляд, світосприйняття, зуміти подивитися на світ його очима [2, с.5]. Міжкультурне спілкування має будуватися з урахуванням поведінки представників різних культур, усвідомлення й розуміння культурних відомостей.

Багато дослідників зазначають, що в спілкуванні з іноземцями люди легко вибачають граматичні й лексичні помилки, тому що пояснюють їх недостатніми лінгвістичними знаннями, проте дуже серйозно сприймають порушення етичних норм, оскільки вважають, що вони зроблені навмисно. У зв'язку із цим С.Г. Тер-Мінасова зазначає, що помилки в мовленні можуть призвести

лише до насмішок і зниження репутації, тоді як помилки культурної поведінки можуть викликати етичні конфлікти, насильство, кровопролиття [3, с. 92].

Національні особливості вербальної і невербальної комунікативної поведінки зумовленні не тільки відмінностями засобів комунікації, але й різницею в механізмі вибору, перевагами і частотністю їх вживання в тих або тих ситуаціях спілкування. Вибір засобів не є вільним. Він регулюється типом культури, особливостями соціальних відносин, які є найважливішими параметрами культури [4, с. 5]. Принцип відбору лежить не в мові, а в організації суспільства, у тому, які ситуації суспільство вважає типовими, якої поведінки воно вимагає в цих типових ситуаціях.

Комунікація, як відомо, це не тільки обмін інформацією, але й засіб демонстрації відносин. Дослідження показали, що людям притаманно вважати те, що відбувається у власній культурі, правильним і природним, розглядати звичай своєї групи універсальними, а те, що відбувається в інших культурах, — неправильним і неприродним. Тому неправомірно говорити про одну націю як про більше або менше ввічливу. Кожний народ увічливий з точки зору власних національних норм поведінки, визначених особливостями соціально-культурних відносин, культурними цінностями, національною свідомістю.

Хоча ввічливість розглядається як універсальна комунікативна категорія, що представляє систему специфічних стратегій поведінки, які спрямовані на гармонійне безконфліктне спілкування, і зумовлює вибір одиниць комунікації, конкретна її реалізація має національну специфіку [6].

Щоб бути ввічливим у міжкультурному спілкуванні, необхідно знати етикетні форми, які існують у мові спілкування. Необхідно розуміти, у якому комунікативному контексті вони можуть вживатися, яке їх прагматичне значення та сила впливу на співрозмовника. Розбіжність у системах ввічливості стосується як лексико-граматичної структури мовних формул, семантичної прагматичного значень та особливостей функціонування, так і стратегій ввічливості, які також мають національно-культурну специфіку.

Так, П. Браун і С. Левінсон виділяють два типи ввічливості — позитивну і негативну [7]. Перша базується на зближенні, друга — на дистанціюванні. Позитивна і негативна ввічливість відображає механізм людських стосунків. Вступаючи в контакт, а потім підтримуючи його, необхідно наблизити співрозмовника, скоротити наявну дистанцію. Із цією метою використовується

стратегія позитивної ввічливості. Водночас не можна наближатися надто близько. Щоб показати повагу до партнера, до його незалежності, вдаються до стратегії дистанціювання. Отже, увічливість являє собою дотримання балансу між демонстрацією солідарності та дистантності відносин.

Різні стратегії пов'язані з різними мовними актами. Стратегії позитивної ввічливості, спрямовані на зближення, демонстрацію взаємних симпатій, пов'язані мовними актами привітання, подяки, компліменту тощо. Стратегії негативної ввічливості, мета яких — дистанціювання, демонстрація поваги до автономії адресата, пов'язані, перш за все, із спонукальними мовними актами, у яких здійснюється комунікативний тиск на співрозмовника [2, с. 62]

Що стосується англійців, то вони уникають чіткості й категоричності в мові, воліють зберігати деякий допуск на неточність, простір для домислювання, можливість компромісу [8]. Тому широко вживають різноманітні непрямі, завуальовані форми. Із цієї самої причини вони часто відмовляються від використання наказового способу.

Загальноприйнятими формами є структури непрямого вираження спонукання: *Could I ask you...? Would you be so kind as...? Would you mind?* Непрямі спонукальні речення, які мають форму питань, більш увічливі ніж імперативні, оскільки залишають можливість адресату відмовитися. Аналіз мовного матеріалу показує, що непрямо спонукання може виражатися засобами, які пов'язані з певними показниками, наприклад, лексичне значення предикату, лексико-граматична організація речення, його граматична форма тощо.

Можливо також класифікувати засоби, які зазвичай використовують в англійській мові для спонукання до дії, на основі семантичних і синтаксичних ознак.

1. Речення, що містять питання або твердження щодо можливості адресата виконати дію. За формою це можуть бути стверджувальні, питальні, питально-заперечні речення з модальними дієсловами та модальними конструкціями *can, could, to be able + інфінітив*. Наприклад, «*Can you bring me a lunch menu?*», «*Can't you just write a note?*», «*Could you ask another surgeon to come and see it?*», «*You can come and have some supper again, if you like*», «*Are you able to help me*». Заперечення в структурі питальних конструкцій не виражає власно заперечення, а підсилює значення гіпотетичності й підкреслює можливість невиконання дії.

2.Стверджувальні речення, що виражають бажання або небажання особи, що говорить, щодо виконання дії адресатом. Такі речення, зазвичай, включають дієслова: want, wish, hope; конструкції: «smb. should/would like»; «I would prefer (appreciate)»; «I would be grateful (obliged)». «I want you to look after it for me, just a little while», «I wish you to stay here», «I would appreciate it if you helped me upstairs».

3.Речення, що містять питання або твердження щодо того, чи виконає адресат дію в майбутньому. У цих реченнях використовується дієслово — присудок у майбутньому часі, у теперішньому в значенні майбутнього та різноманітні конструкції для визначення дії у майбутньому. «Mr. Higgins, will you please be nice to Alice, won't you?» « You are going to help us and like it».

4.Питання про те, чи відбулася дія, або коли адресат її виконає. Ці питання сприймаються як спонукальні тільки в певних контекстах і тому представляють імпліцитну форму спонукування. «When are you going to tell us.» «Oh, for Christ's sake, when are you going to stop being a nice girl from Brooklyn?».

5.Питання про бажання або небажання адресата виконати дію. Такі питання формально залишають за співрозмовником право відмовитися, що робить спонукування ввічливим за формою. Звичайними структурами, що використовуються, є такі: Will you (kindly, be so kind as to, please, care to) do? Won't you do? Would you do? Wouldn't you do? Would you mind doing? Would you like to do? Would you be willing to do? Would it be convenient for you to do? Would it be much trouble for you to do? Do you want (wish) to do? Will you please move a little closer? Would you kindly come to the office as soon as the class is over?

6.Речення, що стосуються думки того, хто говорить, щодо доцільності виконання дії адресатом. До цієї групи належать питання, твердження та заперечні речення з модальними дієсловами should, ought to, must, might, need, а також конструкціями had better, it's time for you to do, why not do, why don't you do. «You should only read what is truly good or what is frankly bad» «You mustn't mind me, either of you» «You had better watch that waistline, Pete».

7.Речення, які виражають умову виконання дії. До цієї групи належать складнопідрядні речення з підрядним умови. При цьому умова може бути реальною або малоймовірною. «They are all in the garden, sir, if you'll kindly take a seat, I'll tell them» « If I were you, I should be very, very careful».

8. Питання щодо наявності певного об'єкта в адресата. Do you have..? Don't you have...? Have you got...? Haven't you got...? У цих випадках ми стикаємось з явищем інформаційного переосмакування, яке спостерігається, коли відповідь адресата містить інформацію іншу, ніж та, що безпосередньо вимагається, або більшу за обсягом, або адресат може безпосередньо відповісти дією. «Have you any cheese?» « The major spoke to the orderly who ducked back into the hole and came out with a quarter of white cheese».

9. Речення, що містять питання щодо дозволу виконати дію. До цієї групи належать загальні питання з модальними дієсловами can, could, may, які формально виражають питання того, хто говорить, про дозвіл виконати дію. Такі речення інтерпретуються як спонукальні тільки у відповідній ситуації.

(Офіцер каже злочинцю): «Mr. Stors, can I talk to you outside? And better take your coat». Питання Can I talk to you outside? сприймається як спонукування, оскільки офіцер має право наказувати в силу наявних у нього повноважень.

Отже, проведене дослідження дозволило виділити дев'ять груп речень, які можуть виражати різні відтінки спонукування до дії. Вони представляють транспозицію розповідних, питальних та заперечних речень, що в основному одночасно виконують декілька цільових завдань. Проте наведена класифікація є відкритою і не вичерпує всі можливості непрямого вираження спонукування до дії в англійській мові.

Як ми бачимо, англійці надають перевагу різноманітним непрямым спонукальним засобам, оскільки уникають категоричності, прямолінійності, що вимагає англійська ввічливість. Вона пояснюється тим, що полегшує співрозмовнику можливість відмовитися, надає можливість не виконувати дію, до якої його спонукають, та головне — демонструє повагу до незалежності адресата, залишаючи останнє слово за ним. Ввічливість дистанціювання представляє основу англійської ввічливості, є особливістю національної культури, для якої особиста автономія — одна з найважливіших культурних цінностей.

Література

1. Дулганова В.Н. Прагматический аспект межкультурной коммуникации: автореф... дисс.канд.филол.наук. — Улан-Удэ, 2009.

2. Ларина Т.В. Категория вежливости и цель коммуникации / Т.В.Ларина. — М.: Язык, семиотика, культура, 2009. — (Рукописные памятники Древней Руси).
3. Тер-Минасова С.Г. Война и мир языков и культур: вопросы теории и практики межкультурной и межязыковой коммуникации: Учебное пособие / С.Г.Тер-Минасова. — М.: МГУ, 2005.
4. Hofstede G.H. Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values / Beverly Hills, CA: Sage Publications, 1984.
5. Hofstede G.H. Cultures and Organizations: Software of the Mind. L.:McGraw-Hill Book Company(UK) Limited, 1991.
6. Brown P., Levinson S. Universals in Language Usage: Politeness Phenomena // E. Goody(ed.) Questions and Politeness: Strategies in Social Interaction. N.Y.: Cambridge University Press, 1978. — p.56—289.
7. Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Use. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
8. Овчинников В.В. Корни дуба / В.В.Овчинников. — М.: Мысль, 1980.